

Cudzie smie ostať cudzím

Pastorálka medzi kultúrami ako vnímanie rozdielu
Implikácie pre integráciu a zamestnanie cudzincov v Bratislavskom kraji.

Helmut Weiss

Preklad. Prof. ThDr. Július Filo

A/ Úvodné poznámky

V tejto prednáške sa chcem pokúsiť vysvetliť tému, ktorú som pomenoval v nadpise.

Začnem všeobecnými poznámkami k pastorálke, keďže sa pastorálka nachádza v stredobode mojich úvah a určuje celú prednášku. O pastorálke budem hovoriť tézovito, ponúknem teda skôr akúsi kostru, na ktorú by bolo treba dať viac mäsa, aby sa stala telom. Dúfam však že to bude kostra, ktorá sa hýbe.

Od pastorálky vo všeobecnosti sa potom chcem dostať ku medzikulturálnej pastorálke, alebo inak povediac, ku pastorálke, ktorá berie vážne kontext kultúry. To doteraz nie je samozrejmé. Aby som pochopil medzikulturálnu pastorálku urobím niekoľko vysvetlení o kultúre a náboženstve, ktoré pokladám za nepostrádateľné pri pastorálnej práci.

Odtiaľ sa dostanem na miesto, ako medzikulturálna pastorálka zaostruje vnímanie. Dovoľuje nám jasnejšie rozpoznať rozdielnosti a necháva cudzie ostať cudzím.

Na koniec sa dostanem k otázke, v akom vzťahu sú navzájom cudzota, rozdielnosť a integrácia.

B/ Poznámky ku pastorálke: Pastorálka ako vzťahové dianie (dianie vo vzťahu).

Aby sa stalo jasným, čím sa živí moje chápanie pastorálky, chcem začať jedným biblickým príbehom. Hovorí sa o ňom v 3. kapitole Skutkov apoštolov. Po letniciach, teda po vyliatí Svätého Ducha, po Petrovej kázni a po správe o prvom cirkevnom zbore, idú Peter a Ján hore do chrámu, aby sa modlili. Pred dverami chrámu sedí jeden ochrnutý človek, ktorého tam každý deň nosia, aby si vypýtal almužny. Keď teraz vidí Petra a Ján, prosí ich o dar.

⁴ Peter a Ján zahľadeli sa uprene na neho a povedali: Pozri na nás! ⁵ I podíval sa pozorne na nich, lebo dúfal, že dostane niečo od nich. ⁶ I povedal mu Peter: Striebra, zlata nemám, ale čo mám, to ti dávam: v mene Ježiša Krista Nazaretského [vstaň a] chod'! ⁷ Nato ho chytil za pravú ruku a zodvihol. A hneď zmocneli mu nohy a kĺby, ⁸ takže vyskočil, postavil sa na nohy, chodil a vošiel s nimi do chrámu, chodil poskakujúc a chváliac Boha. ⁹ A všetok ľud videl, ako chodí a chváli Boha.

To, čo sa stalo pred chrámom, malo dôsledky, o ktorých by sme si mohli porozprávať, na to tu však niet času. Je však dobré, keď má pastorálka dôsledky – ktoré presahujú jednotlivý prípad.

1. Pastorálka (starosť o dušu) je dianie vo vzťahu (dianie, ktoré sa týka vzťahu)

V pastorálke sa stretávajú ľudia – v našom príbehu sa to vyjadruje tým, že vidia, že počúvajú a hovoria. To sa však nehovorí iba o jednom stretnutí, vzniká tu vzťah.

Pri vzťahu mám na mysli: títo ľudia majú vzájomný vzťah. Ten človek pri dverách oslovuje okolo idúcich. Peter a Ján sa naň podívajú a oslovujú ho. Neignorujú ponuku na vytvorenie vzťahu, neobchádzajú ho. Venujú sa tomuto človeku a otvárajú sa pre neho. Pri vzťahu sa myslí na vzájomnosť.

Pritom však sa Peter a Ján nepodriaďujú tomuto človeku pri dverách. On chcel peniaze, to je pre neho dôležité. Oni však neprechádzajú popri ňom a nehovoria, to nemáme. Dávajú to, čo majú.

Pastorálka sa nepodriaďuje pri dani, ktoré sa týka vzťahu, ale venuje sa vzťahu tým, čo má dať a ponúknuť.

Aj keď je v stredobode pastorálky človek, ktorý hľadá pomoc, ku ktorému smeruje starostlivosť, predsa nie je pastorálny pracovník alebo pastorálna pracovníčka vydaný/á napospas. Je na základe svojej slobody „slúžiacim otrokom“ – ako to Martin Luther formuluje v „Slobode kresťana“.

2. Pastorálka (starosť o dušu) je starostlivé dianie, ktoré sa týka vzťahu (vzťahové dianie).

To že tento človek má starosti, to je vidieť na prvý pohľad na jeho tele. To, že potrebuje pomoc, je zjavné. Ale, to, že sa tí dvaja muži, ktorí sú na ceste za modlením, nechajú dotknúť jeho starosťami a nechajú sa zastaviť, to už vôbec nie je samozrejmé. Keby boli prešli pomimo, keby boli modlenie pokladali za dôležitejšie, keby sa v svojej duši nedali dotknúť týmto pohľadom a tým ako sa na nich pozrel ten muž pri dverách, nič by sa nebolo stalo.

Títo dvaja muži sa však nechajú dotknúť a pohnúť, robia si starosti o tohto muža.

Starosť je emocionálne dianie, z ktorého vzniká konanie. Vždy znova a znova sa v Novej Zmluve hovorí, že sa u samotného Ježiša a pri iných ľuďoch pohlo (vzrušilo) ich vnútro. Ako je známe, pocity sa nachádzajú v „bruchu“. Obidvaja menovaní muži reagujú telom na pranie po vzťahu, (ktoré vychádza) od toho, čo hľadá pomoc. „Ježišovi prišlo ľúto“, keď videl zástup. Milosrdnému Samaritánovi prišlo ľúto, keď videl toho doráňaného na ceste do Jericha. Bohu, tomu milosrdnému, prišlo ľúto, keď videl biedu našej ľudskosti. Táto starostlivá emocionalita je motorom pastorálneho diania, ktoré sa týka vzťahu (vzťahového diania). Bez tejto emocionálnej sily sa náš vzťah k ľuďom stáva chladným a technickým.

To, že ľudská komunikácia má vždy aspoň dve úrovne, obsahovú úroveň a vzťahovú úroveň. To je výskumom dávno známe. A to, že je komunikácia skôr určovaná úrovňou vzťahov ako obsahovou úrovňou, je tiež zrejmé. Mnohé výskumy v oblasti psychoterapeutických postupov hovoria: Úspech v liečbe nezávisí tak veľmi od metodiky postupu ako od vzťahu medzi pacientom a terapeutom.

Tu chcem ešte uviesť slovo k môjmu chápaniu duše. Keď hovorím o duši, hovorím o spôsobe bytia, o vlastnosti človeka. Dušou sa označuje podstatná črta človeka, ktorá umožňuje a stvára vzťahy. Duša, to je vlastnosť (schopnosť) ponúkať a prežívať vzťah. Ľudia nemôžu byť bez vzťahu. My ľudia máme vlohy k tomu, aby sme v priebehu nášho vývoja stvárnili svoje vzťahy vždy vedomejšie. Keď sú ľudia v ich vzťahoch obmedzovaní, alebo sa sami obmedzujú, vtedy sa poškodzuje ich duša.

3. Pastorálka je starostlivé vzťahové dianie, ktoré sa stvára rozhovorom a konaním.

Pastorálka je vyslovený vzťah. To, čo sa odohráva medzi pastorálnou pracovníčkou a jej „protájškom“, to sa spravidla vyjadruje v slovách. Preto je dôležité, aby sme sa v pastorálke učili, ako viesť rozhovor. Preto je dôležité, aby sme sa pre tých, čo hľadajú pomoc, stali v pastorálke pomocou pre vyslovenie toho, čím sú, aké sú ich utrpenia, ich pocity a potreby.

Keď premiestnime príbeh o mužovi pri chrámovej bráne do nášho času, mohlo by byť primerané, aby sme mu povedali, „Je tých pár Euro naozaj to, čo skutočne potrebujete? Zabudol si, ako oznámiť to, čo je tvojou vlastnou potrebou? Vidím, že máš ešte celkom iné problémy ako peniaze.“

Niekedy je tiež potrebné konať. Čo pomôže ten najlepší vzťah a najlepšia starosť o dušu, keď človek hladuje, keď je chudobný, keď sa mu udeje nespravodlivosť? Starosť o človeka musí objasniť všetky životné potreby, aj keď pastorálka nevie pokryť všetky. Ale to, čo má, a to, čo je pre ňu možné, to by mala nasadiť.

4. Starosť vedie do spoločenstva

V mnohých biblických príbehoch vedie Ježišova pastorálka (starosť o dušu) o ľudí do spoločenstva príbuzných a Božieho ľudu. V spoločenstve možno prežívať vzťah. V spoločenstve dostáva duša človeka potravu, ktorú potrebuje: milovať iných a byť milovaná.

5. Základ a cieľ pastorálnej vzťahovej práce je vzťah k Bohu.

Peter a Ján žijú zo a vo vzťahu k Bohu, sú v spoločenstve nového Božieho ľudu – to vedie ich pohľad na muža pri dverách. A ich činom ukazujú, že aj on patrí k tomuto Božiemu ľudu, do spoločenstva ľudí a do spoločenstva s Bohom. Niet divu, že tento vyličený chváli a oslavuje Boha.

C) Poznámky ku medzikulturálnej pastorálke

Medzikulturálna pastorálka znamená konfrontovať pastorálku s úvahami o kultúre. Možno sa pýtať, načo je to potrebné. Myslím si, že to potrebné je, lebo iba konfrontáciou s otázkou kultúry možno porozumieť ľuďom. To, ako sa ľudia chápu, aký obraz o sebe vytvárajú, to sú kultúrne objasnenia. A to je potrebné vnímať.

1. Interkultrúrna pastorálka je pastorálka, ktorá je prísne kontextuálna.

Keď sa pastorálka zaoberá ľuďmi ako vzťahovými bytosťami, je dôležité, aby sme vnímali okolie, ktoré ich obklopuje. Ľudia predsa nie sú bytosťami mimo času, ale sú spojení konkrétne s ich históriou a ich miestom. Žijú v ekonomických, spoločenských, politických, etnických, kultúrnych a náboženských súvislostiach, ktoré ich určujú. A zapojiť tieto kontexty do pastorálnej práce so zvláštnym zohľadnením kultúry, to je zameranie interkultrálnej pastorálky.

2. Pokusy ako pochopiť, čo sa myslí pod kultúrou.

Aby ste pochopili, na čo myslím pod kultúrou, chcem sa krátko zmieniť o troch úrovniach na ktorých sa odohráva ľudské bytie:

- ľudia majú veľmi veľa spoločného sú rovnakí ako všetci iní ľudia;
- niektorí ľudia majú niečo spoločné a sú ako niektorí iní;
- každý človek má svoju vlastnú individualitu a je taký, ako nikto iný.

Všetci ľudia sú pri celej rozmanitosti od prirodzenosti rovnakí. Všetci ľudia majú kultúru, všetci ľudia sú svojím spôsobom schopní rozprávať, všetci ľudia majú začiatok a koniec.

Každý človek má jedinečnosť, bol narodený na konkrétnom mieste a v určitom čase s jeho zvláštnou cestou životom a so svojím koncom života.

Kultúra sa odohráva na úrovni kolektívneho, teda tam, kde sú si ľudia rovní s niekoľkými inými. Kultúry ako „druhá prirodzenosť človeka“ stvárajú všeobecné ľudské a prirodzené danosti – aj také všeobecné fenomény ako narodenie a smrť, reč a stváranie sveta, sexualita a citový život. Ľudskosť sme oznamovali bez ohľadu na to, na ktorej úrovni, vždy len kultúrne, teda vysvetľujúc. Na druhej strane: každá osoba nie je jednoducho výsledkom kultúry, ale ju (kultúru) vysvetľuje a stváranie úplne individuálnym spôsobom.

Dlhý čas sa kultúra definovala ako suma ľudských diel a hodnôt a ako ľudské pôsobenie na hodnoty cestou kolektívu. Keď spoločenstvo tvorilo materiálne alebo ideové hodnoty, hovorilo sa o kultúre. Kultúra bola teda niečím ontologickým, ako bytie, ktoré je menené

v svojej podobe trvalými procesmi, ale ako vlastná veličina. Z toho sa mohlo rýchlo vyvinúť znehodnotenie kultúr, ktoré boli iné ako naša vlastná.

Medzičasom sa presadil iný, podľa môjho názoru užitočnejší, pojem kultúry, a síce kultúra ako „hutný popis“ zmyslu, aby viedol ľudské sociálne správanie. Kultúra podľa tohto chápania pojmu, nevytvára stále hodnoty, ale hľadá významy, aby sa ľudia dokázali spravovať (vytvárať vzťah). Ľudia sa vydávajú do sociálnych súvislostí, aby hľadali zmysel sveta vo vzťahu k sebe, hľadajú a nachádzajú reč, aby vlastné skúsenosti vyobrazili v symboloch, ktoré sú podstatné pre ich vlastné správanie a konanie. Konštruujú význam sveta, aby sa v ňom vedeli vyznať. Kultúra sa tu spája veľmi úzko s rečou ako systém znakov – a kultúra a reč sú vnímané ako prvky, ktoré dávajú ľuďom možnosť stvárať spolužitie.

Aby sme to presnejšie pochopili, musíme to, čo sme povedali znázorniť na niekoľkých otázkach: snáď na otázke, aký význam má byť daný slobodnému trhu v celosvetovej ekonomike – a pri tom by museli mať veľký hlas nie len elity hospodárstva, ale práve aj tí ktorí sú hospodársky znevýhodnení.

Iná téma: význam konzumu v našom čase. Ako by sa takýto rozhovor dal viesť napríklad v pastorálke?

Keď kultúra vychádza z otázky, aké „hutné vyjadrenie“ a vysvetlenie sveta sú podstatné pre spoločenské správanie, keď je potrebné vždy znova a znova konštruovať užitočné systémy symbolov, vtedy majú mať všetci zúčastnení právo a musia všetci dostať možnosť vyjadriť sa k veci a formovať tieto procesy. Nie elity tvoria kultúry, ale všetci členovia jednej skupiny, alebo jedna spoločnosť. Kde sú vylúčení členovia skupiny alebo spoločnosti, tam dochádza ku zanedbávaniu kultúrnych procesov.

Kde sa chápe kultúra ako výmena názorov o tom ako chápať zmysel sveta a ako ho možno formovať, potom nejde o to aby sa presadili prekonané tradície, existujúce systémy, alebo platné hodnoty, ale o to, aby so vždy znova zisťovalo, ktoré spoločenské úlohy máme pred sebou, a ktoré „hutné označenia“ sú na ich zvládnutie užitočné a potrebné.

3. Ku chápaniu kultúry a náboženstva

Kultúra a náboženstvo sú úzko vzájomne späté. Aj náboženstvo je procesom na vyjadrenie významu sveta, aby ľudia dokázali formovať svoj život. Náboženstvo však prináša jeden dôraz, ktorý kultúra nemá. Rád by som spolu s Gerd Teißen-om, Die Religion der ersten Christen (Náboženstvo prvých kresťanov) – Eine Theorie des Urchristentums (Teória prakresťanstva), ktorý je uznaným exegetom Novej Zmluvy, povedať: „Náboženstvo je kultúrny systém znakov, ktorý zaslubuje získanie života cestou súladu s poslednou skutočnosťou“. (S 19) Tým jasne hovorí: aj náboženstvo sa zostavuje za pomoci rozhovoru v určitom kultúrnom prostredí v systéme znakov – porovnateľne s kultúrou. Náboženstvo je zamerané podobne ako kultúra na stváranie života a na získanie života. Ale potom prichádza rozhodujúce a odlišujúce kritérium: Náboženstvo nachádza reč znakov a symbolov „v súlade s poslednou skutočnosťou“, teda skutočnosťou, ktorá presahuje našu skúsenosť a preskúmanú realitu. Práve tento posledný bod je tiež dôležitý pre pastorálku.

4. Najdôležitejšie znaky interkulturálnej pastorálky.

a/ Interkulturálna pastorálka berie vážne koncept života ľudí. Prostredie vo svojej rôznorodosti formuje ľudí.

b/ Medzikulturálna pastorálka berie vážne hodnoty, ktorými sú ľudia razení (určovaní). Ako kultúrne bytosti si ľudia privlastnili hodnoty, ktoré majú pre nich význam a ktoré im pomáhajú, aby sa pochopili vo svete a aby určili čo má hodnotu.

c/ Pastorálka medzi kultúrami sa uskutočňuje v kultúrnej výmene. S konkrétnymi ľuďmi a na konkrétnych miestach robí presne to, čo som vyššie popísal ako znak kultúry: Pastorálka uskutočňuje debatu, aby sa vysvetlila určitá situácia tak, aby sa zúčastnené osoby vedeli správať. Pastorálne pracovníčky a pracovníci hľadajú s tými, čo hľadajú u nich pomoc reč,

znaky a spôsoby konania, ktoré sú pre ich správanie a konanie podstatné, a ktoré im dovoľia stať sa schopnými spoločenstva a samostatnosti. Konštruujú význam ľudskosti, aby sa mohli vyznať vo svojom živote a vo svojom svete.

d/ Interkultúrna pastorálka presahuje kultúru a orientuje sa na „poslednú skutočnosť“. Pre Petra a Jána bola táto „posledná skutočnosť“ meno Ježiš, v ktorom sa zjavilo Božie obrátenie sa k človeku. A Boh je aj pre vyličeného „poslednou skutočnosťou“ vtedy keď Boha chváli.

D) Cudzí smie ostať cudzím – ku vnímaniu rozdielu.

a) Stretania s inými ľuďmi sú často stretnutiami s cudzincami – v každom prípade v pastorálke. Keď Peter a Ján šli ku chrámu a stretli toho chromého, stretajú sa cudzinci. A ostávajú cudzí jeden pre druhého. Dostávajú sa navzájom do vzťahu v určitých momentoch, ale rozdiely ostávajú a nie sú prekonané. „K cudzote sa priblížim iba vtedy, keď znesiem jej vzdialenosť“, hovorí Bernhard Waldenfels, filozof kultúry (Topographie des Fremden) /Topografia cudzieho/.

Cudzota sa vystupňuje a stáva sa komplexnejšou, keď prichádzajú ľudia z iných kontextov, napr. z iných kultúr alebo náboženstiev. Keď hovorím o rodine s Afričanmi alebo z Indonézanmi z kultúry Batak, hovoríme o úplne iných významoch rodiny, takže sa len s ťažkosťami rozumieme. Ako často som skúsil, že slovo pastorálka vyvoláva v iných kultúrach celkom iné asociácie, ako v Nemčine. Slovo Seelsorge (starostlivosť o dušu) prekladám do angličtiny ako pastoral care (pastorálna starostlivosť) a predsa obidva výrazy prenášajú rozdielne veci. Tak by sme mohli pokračovať vymenovávať cudzotu a rozdielnosti, ktoré sa nedajú zrušiť a nemusia byť zrušené.

b) V stretnutí s ľuďmi z iných kultúr zisťujeme, že ich v mnohých bodoch nevieme pochopiť, aj keď sa o to usilujeme. Často vôbec nie je možné, aby sme prenikli do cudzích kultúr a hodnotových systémov, alebo sa do nich ponoriť, aj keď chceme. Niekedy jednoducho nepatríme do tej skupiny a k ich vysvetľovaniu sveta, v ktorom žijú. Nezostáva nám nič iné ako to vystáť. O to dôležitejšie potom je, aby sme spoznali sami seba a vnímali, čo na tomto mieste je to vlastné.

c) Priznanie, že cudzie smie ostať cudzie, znamená: Nezmocňujem sa druhého. Cudzotu iného odstrániť z mojej strany, predsa znamená, zmocniť sa druhého. On alebo ona má byť ako ja. On alebo ona sa má asimilovať, teda byť podobný/á mne. On alebo ona sa má podriaďovať. Keď chceme zo svojej strany odstrániť cudzotu, presadzujeme moc nad druhými. Keď ich však necháme v ich osobitosti, ktorá nám je cudzia, rešpektujeme druhého a necháme mu jeho vážnosť.

d) Až potom, keď akceptujeme cudzotu a ceníme si ju, vieme oceniť mnohorakosť. Mocenská hra zjednotenia ničí mnohorakosť a tým potenciál nachádzať nové. Iba za pomoci mnohorakosti vzniká kreativita. Vždy sa znova a znova teším z Božieho údivu v stvoriteľskej piesni Biblie v Genesis 1 o mnohorakosti stvorenstva, kde každé svojím spôsobom má svoje miesto.

E) Cudzota, rozdielnosť a integrácia

a) Ak má byť integrácia kultúrnym procesom vo vyššie popísanom zmysle, tak môže ísť iba o to, aby sa začala debata medzi tými, ktorí si sú navzájom cudzí.

Theo Sundermeier sa podrobne v svojej knihe „Den Fremden verstehen – Eine praktische Hermeneutik“ (Pochopiť cudzieho – praktická hermeneutika) zaoberá stretaniami s cudzincami. Navrhuje model „Konvivencie“ – teda spolužitia odlišných. Píše: „Cieľom interkulturálnej Hermeneutiky je zdarné spolužitie, pri ktorom každý môže ostať sebou, nik nie je „zabratý“ (zapísaný do cudzieho vlastníctva) a predsa sa uskutočňuje výmena, ktorá rešpektuje a posilňuje dôstojnosť iného.“

Keď prijmeme tento podnet, potom pri integrácii nemôže ísť práve o to, aby sme jednu skupinu prispôbili druhej, napr. menšinu nechali roztopiť vo väčšine. Môže ísť len o to, vytrvale pokračovať v procese výmeny, aby vzniklo nové a aby sme podporovali mnohorakosť. Lebo iba mnohorakosť prináša slobodu. To si však tiež žiada, aby sa všetci zapojili do výmeny. Nemôže sa stať, že sa jedna skupina „odpojí“, ale ide o to, aby sa všetci podieľali na dávaní a prijímaní.

b) Cudzota a rozdielnosť teda nie sú prekážky pri debata o spolužití cudzích, ale zjavujú mnohorakosť možností spolužitia. To sa niekedy neznáša ľahko, keďže táto mnohorakosť môže dezorientovať. Ale v „poslednej skutočnosti“, ktorou je a ostáva pre nás Boh, máme sprievodcu, ktorý je často sám cudzí, často nespoznatý.

c) Pri téme integrácia sa dostávame ku spoločenskej a politickej téme. Keď sa zaoberáme kultúrou a interkulturálnou pastorálkou, dostávame sa chtiac-nechtiac aj do spoločenskej a politickej problematiky. Myslím, že je to pre pastorálku dobré. Lebo pastorálka nemá byť bez dôsledkov, ani pre ľudí, ktorí sa podieľajú na pastorálnom procese, ani pre bezprostredné okolie, ani pre obec ani pre spoločnosť.

Pastorálka Petra a Jána mala dôsledky: Chromý chodí a oslavuje Boha. Ľudia v chráme sa divia. Peter podáva kázeň o „poslednej skutočnosti“, ktorá pôsobila vo vyličenom – a potom začína debatu o Božom pôsobení medzi tými, ktorý majú moc rozhodovať vo veci náboženstva a spoločnosti a na druhej strane obidvoma učeníkmi.

d) Na záver by som sa chcel nakrátko vyjadriť k otázke integrácie cudzincov v Bratislavskom regióne. Mohol by som si myslieť, že tu ide o otázku, kto má rozhodujúce slovo, kto má teda moc definovať význam toho, čo má hodnotu. Sú to cudzinci s mocou peňazí alebo technického know-how? Sú to tradície, ktoré doteraz určovali život? Medzi týmito pozíciami sa nachádzajú mnohé stavovské otázky a spoločenstvá na mnohých miestach sveta a vedú k mnohým zneisteniam. To, čo môže pomôcť je, viesť rozhovor o týchto otázkach a pritom zaujať postoj. Ako pastorálni pracovníci a pracovníčky, by sme v takejto debata nemali hovoriť iba za seba, ale práve aj za tých, ktorých hlas je slabý alebo vôbec nie je počuť.

V Bratislave 11. marca 2008

SIPCC

Society for *intercultural* pastoral care and counselling

Rev. Helmut Weiss, SIPCC, Friederike Fliedner Weg 72

D – 40489 Düsseldorf www.sipcc.org hewe.sipcc@t-online.de